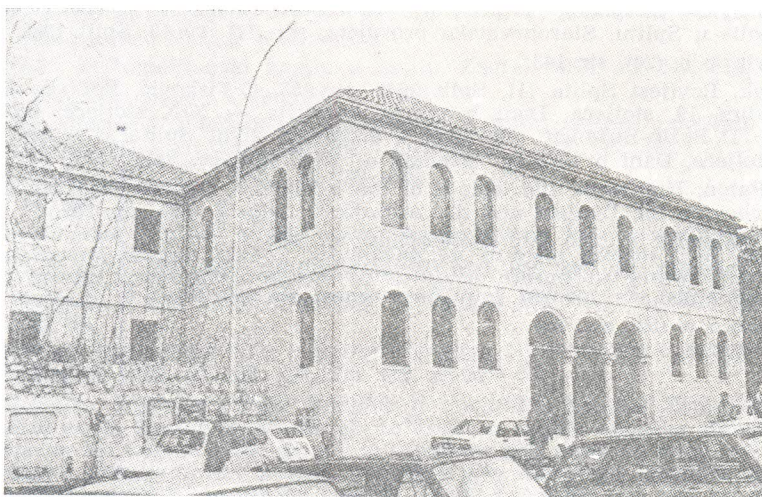

Cvito Fisković

O GRADITELJIMA JOSIPU SLADI I EMILIJU VECCHIETTIJU U SPLITU

Gradska bolnica u Splitu iz 19. stoljeća

Razvitak graditeljstva 19. stoljeća u Splitu još nije dovoljno proučen, stoga i ne znamo značaj mnogih građevina a ni urbanističkih cjelina s čijim se pitanjima često sretamo. Upravo stoga ih dovoljno i ne cijenimo, a često i žrtvujemo pri sve jačoj izgradnji i pregradnji grada. Pri tome se oštećuju one koje se ne smatraju spomeničkim sklopovima likovne vrijednosti i svjedocima razvoja urbaničkog razvitka grada i povijesnih zbivanja u njemu.

U Splitu su osobito u drugoj polovici 19. stoljeća sagrađene mnoge zgrade, osobito crkve i neke palače u povijesnim neoslogovima, izmijenjene su i proširene mnoge ulice, obalni prostori i trgovi, a da se o tome ne sačuvaše podaci. Općinski arhiv, koji je sadržavao raznoliku dokumen-

tarnu građu o tome, molbe, dozvole, nacрте i planove novogradnja i pregradnja, pri kraju drugog svjetskog rata je izgorio, a privatni arhivi pojedinih ustanova pa i nekih arhitekata, graditelja i obitelji se ne sačuvaše. Tu prazninu treba stoga različitim i manjim istraživanjima postepeno ispuniti, tim više što su neizravna pisanja o tome, slučajne novinske i ostale vijesti ponudile nekoliko značajnih podataka. To su doduše osamljene i rastrgane vijesti, ali će ih vješta i znalacka istraživanja u buduće uspjeti povezati, proučavajući uz arhivsku građu slogove i izgled postojećih zgrada.

Zbog toga ću iznijeti nekoliko novih arhivskih priloga koji će pomoći onima koji se tim istraživanjem budu u buduće bavili.

O splitskom arhitektu i konzervatoru Trogiriraninu Vicku Andriću već je iako kratko pisano, pa ga ne treba ovdje posebno predstavljati. Sačuvana građa o njemu postoji, ali još nije u cjelini objavljena. Poznate su njegove prepiske sa stručnjacima u pojedinim pitanjima obnove i proučavanja Dioklecijanove palače, njegov doprinos gradnji Kazališta¹⁾ ali mu je cjelovita djelatnost još nepoznata, pa stoga s radošću očekujemo radnju dra Kečkemeta.

O arhitektu Josipu Sladi, Andrićeve suradniku, i njegovim vezama sa Splitom, nije se skoro ništa znalo. Međutim, u trogirskom sam arhivu književnika Mirka Slade Šilovića, koji mi je njegovom susretljivošću bio pristupačan, našao o tom kod nas jedva poznatom arhitektu mnogo novih dokumenata, nacрте i spise o njegovoj zamašnoj djelatnosti od Paga do Kotora, u Dalmatinskoj zagori i u Bosni, a posebno u rodnom mu Trogiru, pa i o njegovu značajnom radu u Crnoj Gori. Sve ću ih skoro objaviti u posebnoj knjizi, izdanju Muzeja grada Trogira koja je u tisku, a ovdje iznosim samo njegove veze sa Splitom.

Josip Slade je rođen 23. ožujka 1828. u građanskoj obitelji u Trogiru. Iste godine mu je preminuo otac, pa ga je majka Marija, sestra čuvenog dantologa Antuna Lubina, preudavši se za poduzetnog seljaka Juru Šilovića, uputila na učenje u splitsko biskupsko sjemenište. Tu mu predavahu opću povijest i vjeronauk poznati povjesnik i arheolog Frano Carrara, filozofiju i latinsku filologiju N. Alačević, a fiziku i matematiku Sebastijan Giovannizio. Iz njegovih svjedodžbi izdanih 1847. i 1848. godine vidi se da je ocjenjivan odličnom i veoma dobrom ocjenom i da svoje uzorno vladanje usklađivao uvijek s pravilima sjemeništa. Krajem kolovoza 1847. zamolio je kao đak drugog tečaja filozofije da mu se dozvoli čitanje zabranjenih knjiga koje mu bijahu, kako spominje u molbi, potrebite zbog usavršavanja školskog i daljeg sticanja znanja. U studenom te godine apostolska nuncijatura u Beču mu je dopisom tu molbu uvažila. Iz te njegove molbe se vidi da je Slade već kao dvadesetogodišnjak težio širem znanju, a iz dozvole Nuncijature da je imalo puno povjerenje u đaka čiju joj je želju sjemenište uputilo. Ali i pored dobrog vladanja mladi Slade ispoljavaše nezadovoljstvo boravkom u sjemeništu. Splitski biskup saznajući za to pokušao je u veljači 1847. stišati tu mladićeve naglu pomisao o napuštanju sjemeništa predočavajući mu da bi ga ono navelo na nepouzdana životni put i ražalostilo njegovu majku i očuha, te mu savjetovao da odustane od te namjere. Učenik se ne izjasni, ali posredovanjem svog ujca dantologa Lubina i zbog prijetnje očuha da će mu

uskratiti uzdržavanje napusti li sjemenište, ostane u tom zavodu do 1848. godine. Dovršivši sjemeniški nauk, on uvjeri majku i očuha u svoj uspjeh i oni ga uputiše na sveučilište u Padovu. Tim Slade prekine dalje školovanje u Dalmaciji i ostavi Split u kojem je stekao prvo temeljito znanje i odluči odabrati građevinsku struku koja ga je privlačila mladenačkom željom.

Na padovanskom sveučilištu je polagao sve potrebite ispite u geodeziji, hidrografiji, geometrijskom crtanju, prirodopisu i ruralnoj ekonomiji i 10. srpnja 1850. bi proglašen doktorom filozofije, a 11. kolovoza 1853. inženjerstva i arhitekture.

Dobivši doktorat vratio se željan usavršavanja u zavičaj i došao ponovno u Split. Prišao je spomenutom arhitektu i konzervatoru Vicku Andriću, koji je kao i on bio Trogiranin. Iz Andrićeve pismene izjave se doznaje da je od listopada 1853. do kraja ožujka 1854. Josip surađivao s njim u mnogim planimetrijskim i geometrijskim zadacima i tumačenju procjena. Andrić mu povjeravaše često te poslove koje je Slade izvršavao na najveće zadovoljstvo. Tim je Josip prišao poznavanju pitanja domaćeg graditeljstva sred bogate i zanimljive mu splitske baštine kod njenog dobrog poznavaoa. Andrić je dok bijaše čak likovne akademije u Rimu proučavao ne samo antičke rimske starine već 1817. godine crtao planove za nova kazališta,²⁾ zatim prilagođavao neostilske novogradnje starim dalmatinskim urbanim cjelinama. Mogao je, dakle, svojim znanjem i istančanim ukusom djelovati na kasnije Sladine radove tih vrsta, ali već sama uža suradnja te dvojice arhitekata, obojice Trogirana u Splitu, ispunja slijed našeg stvaralaštva³⁾ u vremenu rijetkih i sustalih likovnih zahvata. Kao ni Andrić ni Slade ne mogaše zbog ondašnjih skučenih prilika u Dalmaciji svojim znanjem slobodno stvarati građevinske zamisli plemenitih i složenih likovnih oblika. I Vicko je stigavši iz rimske Akademije s nacrtima kazališta i ostalih reprezentativnih zgrada bio prisiljen da se bavi sitnim praktičnim radom, pa je i Slade bio primoran stupiti u državnu službu u Pokrajinski građevinski ured u Zadru i ostaviti Split. Dolazio je, doduše, osobito pri izgradnji čiovskog mosta i dalje u dodir sa splitskim građevnim uredom, ali je upućivan u službenom poslu od Paga do Kotora. Kasnije se proćuo svojom sposobnošću, pa je stupio u službu bosansko-turske vlade, gradio mostove na Neretvi, dobavljajući preko Splita graditelje i zidare povezujući se s turskim potkonzulom A. Jeličićem u tom gradu. Uvjeren u sposobnost dalmatinskih majstora, obratio mu se 1868. godine da mu sredinom rujna uputi u Jablanicu na gradnju mosta dvadeset klesara sa Brača, iz Splita Antuna Šoru, Šimu i Antuna Rosandića, Antuna Devivija i Marina Tomića, a iz Trogira Lovru Pitešu, Ivana Vozila, Ivana i Nikolu Lozovinu za dulje vrijeme. Slade je osobito cijenio splitskog građevinskog poduzetnika Andriju Perišića, koji se istakao pri obnovi zvonika sv. Duje, ali već 1870. i pri gradnji dubrovačke pravoslavne crkve. S njim se i dopisivao, pa mu je Andrija 10. svibnja te godine pisao iz Dubrovnika u Sarajevo dok je Slade bio u službi turske vlade: »... Pred nekoliko mjeseci sam se povratio ovdje s obitelji da radim na crkvi kojoj se pri temeljima otkrilo vlažno i blatno dno, te se bojim da ću godinu dana proći u tom poslu. ...« Odatle se, dakle, doznaju rijetki podaci o gradnji te crkve, a i teškoće Perišićeve.

Njega je Slade osobito cijenio, a on mu je pak krajem 1896. godine davao upute o upotrebi santorina i mljetskog pijeska na gradnjama.

Slade je kao uvjereni i borbeni pristaša hrvatske Narodne stranke bio povezan s istaknutim splitskim narodnjacima Natkom Nodilom, Mihom Klaićem, Gajom Bulatom i ostalima, a posebnu je ulogu u buđenju narodne svijesti odigrao u svom Trogiru.

U Splitu je Slade sagradio gradsku bolnicu. O toj važnoj i u gradskom središtu skladno uklopljenoj zgradi pisalo se u nekoliko navrata. Vrijedni ali rano preminuli istraživač dalmatinske prošlosti Dušan Berić iznio je nekoliko podataka o njenoj gradnji,⁴⁾ a još više povjesnik Duško Kečkemet.⁵⁾ Obojica ne spominju Sladino sudjelovanje pri tome. Međutim, u svojoj molbi Pomorskoj vladi u Trstu, kojom je tražio da mu dodijeli mjesto inženjera, 9. srpnja 1871. Slade izričito navodi da je po nalogu Dalmatinskog Sabora, kojemu bijaše povjerena uprava nad bolnicama, izradio plan za ponovnu izgradnju i proširenje bolnice u Splitu. Ta njegova izjava doslovce glasi: »Dopo la mia rinunziatione fui abilitato dall'Eccelso Ministero all'esercizio della professione civile (B) ed in tale qualità mi occupai di vari lavori privati, tra i quali nominerò...; a Spalato per incarico dell'Eccelsa Giunta il progetto di riffabrica ed ampliamento dell'Ospitale e vari altrui lavori (E).« Uz tu izjavu je Slade priložio onda i svjedocanstvo označeno slovom E, ali to nažalost nije sačuvano.

Na pročelju bolnice je doista postavljena spomen-ploča da je spomenuti Sabor 1866. i 1871. odlučio cijelu zgradu pregraditi i povećati, te da je ta dovršena 1872. godine. D. Berić je pisao da je 1866. za nju izradio nacrt pokrajinski upravitelj javnih zgrada dr Ivan Lucchini, a D. Kečkemet, navodeći D. Berića, da je Lucchini to izveo 1871. godine, iako to ne proizlazi iz Berićeve pisanja. Kečkemet spominje da je i splitski arhitekt Emil Vecchietti učinio nacrt za tu gradnju, ali da po tome nije dovršena.⁶⁾ Prema tome, budući da Berić piše da je Lucchini već 1866. godine izveo nacrt bolnice, a Slade 1871. godine u spomenutoj molbi da ga je on učinio, može se pretpostaviti s obzirom na natpis na ploči, koji spominje tu i slijedeću 1872. godinu, da je bolnica najvjerojatnije Sladin rad, tim više što on to navodi u molbi upućenoj uz dokumenat državnoj ustanovi u kojoj je morao kao i drugdje, a osobito ovdje biti istinit i točan.

Sladin slog i način njegova rada doista se očituje osobito u pročelju bolnice i to kada se usporedi s njegovim planovima ostalih zgrada, koje će doskora objaviti u svojoj knjizi o Sladi. To pročelje nizom prozora i otvorima ulazne prizemne lože u naglašenom središtu, sa svoja dva vitka okrugla stupa ukrašena neogotičkim glavicama, koji skupa s bočnim konzolicama drže tri polukružna luka, djeluje veoma uravnoteženo i skladno. Po čitavom mirnom rasporedu, plošnosti i nenametljivom zidnom vijencu, splitska bolnica podsjeća na sklad Morettijeve palače na Čiovu, uspjelom Sladinom djelu, koje se ističe u dalmatinskom graditeljstvu pseudopovijesnog sloga sredinom 19. stoljeća. Još veću jednostavnost pokazuje prostrano bolničko dvorište s okolnim trijemom polukružnih otvora i prozorima jednostavna okvira, a i malim zvonikom sata ukrašenim neorenesansnim voluticama. Većina dalmatinskih zgrada iz doba austrijske vladavine u 19. stoljeću su jednostavno oblikovane zbog

neorenesansne čednosti i štedljivosti ondašnjih općinskih i državnih uprava, ali u ovoj jednostavnosti se ujedno očituje i Sladina istančanost. Kečkemet je točno primijetio da bolnica »predstavlja jednu od najčišćih i najljepših građevina pseudohistorijskog stila prošlog stoljeća u Splitu«. ⁷⁾

Prezazuet razgranatim poslovima Slade nije dospio dulje raditi u Splitu i tek kada je stupio u mirovinu i uživao u sjeni svoga malog obalnog perivoja zavičajnog mu i Splitu bliskog Trogira prihvatio je 1892. godine kao stručnjak i kao rodoljub izvršenje kolaudacije gradnje splitskog Kazališta. U srpnju te godine načelnik splitske općine Gajo Bulat zamolio ga je posebnim pismom da u ime »njihova davnog prijateljstva« izvrši tu kolaudaciju, što je Slade kao vješt i savjestan inženjer, a i kao Bulatov prijatelj i politički istomišljenik, član i suborac iz hrvatske Narodne stranke, rado prihvatio. Bulat mu je pružio na uvid sve nacрте, ugovore i ostale spise da može ocjenjivati radove koje u zgradi izvršuje Poduzeće za gradnju općinskog Kazališta, poduzetnik za podizanje pozornice Ante Stančić, Poduzeće za rasvjetu plinom za uvođenje svjetla, Općinska radionica za opskrbu vodom, te sve pojedinosti unutrašnjeg bojenja i ukrašavanja zgrade koje izvedoše slikari. Bulat zamoli Sladu da najprije pregleda čvrstoću čitave zgrade i njenih pojedinih dijelova, jer se pronašahu glasine da nije sigurna, poticane vjerojatno ondašnjim političkim sukobima.

Već je u kolovozu 1892. godine graditelj Kazališta Emilio Vecchiatti zbog toga očekivao Sladu, a Bulat je naredio u rujnu te godine općinskom tehničkom činovniku da mu stavi na raspolaganje svoju uredovnu sobu. Iz Sladinih bilježaka se vidi da je savjesno pregledavao sve dijelove novogradnje od njenog temelja do vrha, pločnike i ostale radove izrađene u bračkom i korčulanskom kamenu, cementne pločice poda, sadrene stupiće, lagano drvo loža, pojedinosti izvedene u olovu, opeci i cementu portland pa i mjedene šipke za pričvršćivanje sagova na stepenicama. Obilazaše foyer, orkestar i pozornicu upoređujući ih i pozivajući se na pojedine stavke ugovora i nacрте. Pregledavaše zidne i stropne slikarije, reljefe u unutrašnjosti, ukrase vanjskoga pročelja, začelja i bočnih zidova, obeliske, grbove, maske i ostala znamenja glazbe i glume, zidne vijence i poja-se, vrsnoću uljene i vapnene boje pročelja. Zahtijevao je da se sa nadvratnika unutrašnjih vrata uklone ogledala, koja bi unosila pomutnju pri ulasku i izlasku i da se zamijene zamagljenim staklima koja se onda običavahu i na unutrašnjima vratnicama kuća, a sačuvaše se i u Sladinoj palači obitelji Moretti na Čiovu.

U Sladinim bilješkama spominje se kao upravnik izvedbi Vecchiatti, poduzetnici Josip Brajinović, Mato Kaželuk i Vicko Marinović, ⁸⁾ »slikar-upravitelj« Napoleon Cozzi, ⁹⁾ koji je krajem siječnja 1893. imao sastaviti sa Sladom i Vecchiattijem posebni izvještaj o radovima, Emilio Savo koji je trebao u drugoj polovici veljače postaviti električna zvonca i uređaje, kovači Lovre Aržić i Ivan Čulum koji su imali osigurati potkrovlje hraništem za vodu, Petar Rossi i Ivan Fabbro koji su trebali izraditi »rožeton« i postaviti ga nakon Sladine kolaudacije. Spominju se i općinski inženjeri Rubčić i Nikolić, a i traženje općinskog vijećnika Deškovića da se sruši neki kameni luk. Iz Sladinih bilježaka vidi se, kao što je i prirodno pri ovako velikom pothvatu, da je na uređenju Kazališta bilo zaposleno mnogo

J. Slade, Morettijeva palača na Čiovu, Trogir

stručnjaka i radnika, a vjerojatno svi nisu ni spomenuti. Pri kraju Slade napisao »da su općenito svi radovi izvršeni pohvalno što se potvrđuje nakon što se ispitalo svaki pojedini rad... Cementni ukrasi svih vanjskih pročelja su izvedeni u dobroj građi i prema naređenju upravnika poslova«.

Naveo sam sve te pojedinosti jer kolaudacije iz 19. stoljeća nisu do sada poznate, a iz ove se vidi da je Slade doista pojedinačno i točno pregledao i ocijenio radove, izvršivši savjesno povjereni mu zadatak. I doista, splitsko Kazalište, iako zidano na blatnom zemljištu, izdržalo je u čvrstoći i u djelomičnom požaru u veljači 1970.

Gradnja ovog Kazališta predstavljaše značajni i veliki podvig kojim je Narodna stranka, a tim i splitska općina kazališnim priredbama doprinijela, ojačala i potvrdila¹⁰⁾ razvoj i postojanje vlastite kulture. Ispoljile su dolično veličinom, građevinskim oblikom i ukrasima Kazališta, pa i njegovim mjestom, tu svoju težnju u kojoj je i Josip Slade kao stari narodnjak sudjelovao koristeći se vlasitim poznavanjem kazalištâ, za koje je mogao pokazati zanimanje dok je surađivao s Vickom Andrićem, a dokazao gradnjom jednoga od najboljih svojih ostvarenja, gradskog Kazališta u Šibeniku.

Slade je kolaudirao u Splitu i gradnju isusovačkog samostana, čija velika zgrada pokazuje znakove kasne neogotike. Svojim uskim dvorištima uklopila se u gradske prometnice, iako njena veličina nije podređena okolini. Na jednom listiću u rukopisnoj svesci Duje Srećka Karamana »Zaslužni Spljećani« u Muzeju grada Splita zabilježeno je da je ovaj samostan sagradio Emilio Vecchietti,¹¹⁾ a u rukopisnoj kronici isusovačkog reda u Splitu piše da na toj gradnji 1891. godine sudjelovaoše koaudiu-

tor reda Alojzije Carossi, a pri slikanju kapele unutar samostana Antun Moscheni, dok drvodjelske radove izvađашe Jakov Onseniga. Zamišljena velika crkva u neogotici s kupolom visokog tambura i potpornjacima prema nacrtu inženjera Del Piccolo nije ostvarena zbog nedostatka novčanih sredstava. Njen raskošni izgled vidljiv je tek u dopisnici kojom se skupljahu milodari za njenu izgradnju.

Josip Slade je poravnavajući i poljepšavajući neposrednu okolicu Trogira otkrio 1903. godine na Travarici ranokršćansku crkvu te odmah obustavio rad i obavijestio o nalazu Bulića, s kim je i ranije surađivao u društvu »Bihać«. Godine 1904. u Vjesniku za arheologiju i povijest dalmatinsku objaviše joj apsidu, okolne grobove i tragove mozaika.¹²⁾ Pored te suradnje s arheologom Franom Bulićem, Slade je dulje i prisnije radio sa splitskim arhitektom Antunom Bezićem na obnovi gradske renesansne vijećnice u Trogiru upotpunivši je i poljepšavši raskošnije u neorenesansnom slogu. O njoj opširnije piše povjesnik umjetnosti Ivo Babić u »Adrias-u« br. 1, časopisu Zavoda za znanost i umjetnost Jugoslavenske Akademije u Splitu 1987.

Slade je surađivao u Splitu i s istaknutim arhitektom Emilijom Vecchiettijem. Taj već spominjani Splićanin nije, kako se, začudo, do sada pisalo, bio stranac. U likovnoj enciklopediji objavljenoj u Zagrebu 1966. godine, a i u svim stručnim radovima o splitskom graditeljstvu, ponavlja se da je rođen u Padovi, te da je, prema tome, Talijan. Međutim, u splitskoj matici krštenih 1830—1831, koja se čuva u splitskom Historijskom arhivu, zabilježeno je da je rođen 5, a kršten 7. kolovoza 1830. u Splitu i da mu nadjenuše pored prvog i druga dva izrazito splitska imena Duje i Staš. Zabilježeno je da je zakoniti sin Ane Andreotti i Andrije Vecchiet-tija, kapetana lučke uprave koji se rodio u Hvaru, a naselio u Splitu, gdje se oženio Anom 3. lipnja 1829. Emiliju na krštenju kumovahu splitski plemići Miho Tartaglia i Duje Alberti. U rukopisnoj svesci »Zaslužni Spljećani« Duje Srećka Karamana, koja se čuva u Gradskom muzeju, zalijepljen je spomenuti listić koji nam se po vrsti i starosti papira, te po pismu čini da je iz prošlog stoljeća. Na njemu je sažeto ispisan Vecchiet-tijev životopis. Budući da nije objavljen donosim ga u prijepisu.¹³⁾ Tu se čita da je bio arhitekt inženjer, rođen 5. kolovoza 1830. kao sin lučkog kapetana Andrije Vecchiet-tija i supruge mu Ane Andreotti, da se 1860. oženio Karolinom Colauttijevom i umro 10. srpnja 1901. Nadnevak njegova rođenja slaže se, dakle, s onim u matici rođenih, kao i smrti zabilježene u knjizi umrlih u Splitu koja se čuva u Narodnom odboru. Upisano je da je kao umirovljeni profesor preminuo u svom stanu u gradskoj župi sv. Duje, dakle, u starijem dijelu Splita, od srčane bolesti i pokopan na gradskom groblju Sustipanu. Gimnaziju je učio u zavičaju, a matematiku i filozofiju na sveučilištu u Padovi, gdje je proglašen 1853. godine doktorom, dakle, kao i Slade, te je očito da su se oni tamo upoznali. Do sada se pisalo da ga je iz Padove doveo u Split poznati narodni preporoditelj Miho Klaić, koji je također učio na padovanskom sveučilištu slične predmete kao i Slade i Vecchietti i bio iste godine promaknut na čast doktora kao inženjer i arhitekt.¹⁴⁾ Možda je taj poticajni rodoljub i dugogodišnji Sladin prijatelj poticao u Padovi i Vecchiet-tija na rodoljublje koje se tada razvijalo među njima na tom sveučilištu i oplodilo njihovu djelatnost u

narodnom preporodu u Dalmaciji. Više nego Slade i Klaić, Vecchietti je, prema zapisu na ovom listiću u Karamanovom svesku, učio crtanje kod padovanskog umjetnika Vincenza Gazzotto. Iz Padove je prešao u Mletke i učio građevinarstvo, perspektivu, crtanje kiparskih i ostalih ukrasa u Akademiji lijepih umjetnosti. Godine 1854. imenovan je kao inženjer pomoćnik na državnoj Građevinskoj upravi u Zadru, i nakon položenog državnog ispita bio premješten u Građevinsku upravu u Mlecima, te 1868. godine osposobljen na Akademiji lijepih umjetnosti u Beču za nastavnika crtanja viših škola. Osposobivši se tako u svojoj struci, predavao je slobodno, građevinsko i geometrijsko crtanje i krasopis na Gimnaziji i Realci u Splitu, podučavajući, kako je poznato, i mladog Emanuela Vidovića. Godine 1870. bio je nastavnik crtanja u splitskoj Nautičkoj školi.^{14a)}

Na spomenutom listiću nabrojene su slijedeće spomeničke zgrade koje je Vecchietti dovršio: pravoslavna crkva u Dubrovniku, u Bilišanima i u Skradinu; katolička crkva u Mulu, u Veloj Luci, u Solinu, na Dobriću u Splitu, u Kaštel-Kambelovcu; zvonici u Kaštel-Kambelovcu; zvonici u Dobroti i u Jelsi; samostan službenica milosrđa u Malom Lošinju, samostan klarisa u Splitu s crkvom koja nije dovršena prema izvornom planu; općinsku palaču u Dubrovniku i u Makarskoj; kazalište u Dubrovniku i u Splitu, za koje je označeno da mu je prvotni nacrt izmijenjen zbog novčanih teškoća.

Ovaj popis koji nam se čini uvjerljiv, s obzirom na neke pojedinosti koje provjerih, prikazuje veliku i raznoliku djelatnost ovog splitskog graditelja. On je izrađivao nacрте kazališta, općinskih palača, gradskih župnih i samostanskih katoličkih i pravoslavnih crkava, njihovih kupola, zvonika i žrtvenika. Rasprostro je svoju djelatnost u toku nekoliko desetljeća uzduž našeg Jadranskog primorja od Boke Kotorske do Kvarnerskih otoka i po Dalmatinskoj zagori, širio je povijesne slogove 19. stoljeća, neoromaniku, neorenesansu a ponekad i neogotiku. Zaslužuje, dakle, posebnu znanstvenu monografiju, tim više što većina njegovih gradnja ni nacрта nije proučena ni objavljena. Spominjahu ga u svojim radovima D. Kečkemet¹⁵⁾ i N. Duboković,¹⁶⁾ pisahu o njemu D. Diana,¹⁷⁾ C. Fisković,¹⁸⁾ Z. Perković¹⁹⁾ i drugi. Treba svakako upozoriti na neke spomeničke zgrade koje se nabrajaju u navedenom životopisu a pokazuju oznake neorenesansnog sloga u kojemu je stvarao. To su dubrovačka i makarska općinska vijećnica.²⁰⁾ Eklekticizam se očituje na pravoslavnoj crkvi u Skradinu, za koju je Slade radio trebovnik, a i na pravoslavnoj crkvi u Dubrovniku.

Župna crkva u Kaštel Kambelovcu je sagrađena po Vecchiettijevu nacrtu u eklektičnom slogu neorenesanse i neoklasicizma 1893. godine. U arhivu te župe su Vecchiettijevi nacrti koje je Dalmatinsko namjesništvo odobrilo skupa s trebovnikom ing. Pederzollija 1890. i uvažilo zahtjev mještana da se pročelje crkve okrene prema obali, čim su oni doprinijeli urbanističkom poljepšanju svog zavičaja.

U pismu koje je 12. kolovoza 1966. Odbor za gradnju dubrovačke crkve uputio iz Dubrovnika Josipu Sladi u Trogir spominju se nacrti te gradnje koje je učinio Vecchietti: »tutt' i Disegni del Dr Vecchietti«. Prema tome bi se moglo pretpostaviti da je on izradio nacрте za tu crkvu, po kojima ju je splitski građevni poduzetnik Andrija Perišić zatim zidao.

U do sada objavljenoj arhivskoj građi o gradnji župne crkve u Veloj Luci na Korčuli²¹⁾ i zvonika župne crkve u Jelsi Vecchietti nije spomenut. U jelšanskoj crkvi izradio je 1892. godine nacrt za žrtvenik.²²⁾ Župna neo-renesansna crkva u Kambelovcu sagrađena 1893. godine i neoromanička crkva u Solinu mogu se po svom slogu pripisati Vecchiettiju nakon što ih usporedimo s poznatom i dokazanom Vecchiettijevom gradnjom Gospine crkve na Dobriću,²³⁾ te Kazališta i općinske palače u Dubrovniku kojoj pročelje obuhvata i kazališno. Pri tom spomenu kazalištâ vrijedno je napomenuti da su nakon Vicka Andrića tri dalmatinska graditelja, međusobno povezana školovanjem, suradnjom i prijateljstvom izveli u drugoj polovici 19. stoljeća nacрте za kazališta. Miho Klaić je u rujnu 1857. u Dubrovniku napravio nacрте za dubrovačko,²⁴⁾ koje je Vecchietti izmijenio obuhvativši ga neorenesansnim pročeljem Vijećnice.²⁵⁾ Klaić je kolaudirao zadarsko, koje je sagradio Trevisanato.²⁶⁾ Josip Slade je 1864. i slijedećih godina pravio nacрте i sagradio šibensko kazalište, a Vecchietti, kako je rečeno, splitsko.

Trebalo bi, dakle, da se Vecchiettijev rad u cjelini prikaže,²⁷⁾ ispitati arhivsku građu o onim spomenicima, osobito o crkvama, gradnju kojih mu se pripisuje u spomenutom listiću Karamanova sveska, i tim upotpuni prikaz plodnog i raznolikog crkvenog i svjetovnog graditeljstva povijesnih slogova u Dalmaciji kao prilog i njenoj privrednoj i kulturnoj povijesti osobito u doba narodnog preporoda. Po splitskoj predaji Vecchietti je izradio nacrt za kuću Steva Perovića u neorapskom slogu sred splitske obale, kojoj je bogate reljefne ukrase, prema pamćenju prof. Vlade Rismonda, klesao splitski klesar Pavao Bilinić, u čijoj su radionici počinjali svoj rad Meštrović i Rosandić. U toj kući proboravio je nekoliko dana Sigmund Freud čuveni osnivač psihoanalize.²⁸⁾ Bilinić je bio muž Vecchiettijeve kćerke.²⁹⁾ Arabeske na Perovićevoj dvokatnici imaju i neke evropske ukrasne motive. Tako je i po slogu i veličini u potpunom nesuglasju s građevinama na splitskoj obali, ipak je izuzetan primjer eklekticizma.³⁰⁾ Na završnoj ogradici krovne terase su vrh pročelja početna slova vladnika S.P. uklesana ćirilicom, koju je on istakao, jer bijaše srpske narodnosti, a vrh zapadne pročeljne strane, također na završnoj ogradici, godina gradnje 1896.

BILJEŠKE

- 1) C. Fisković, Stara splitska kazališta, Časopis Kazalište br. 5—6, Split 1946, str. 23. Otisnuto kao i posebna knjižica, str. 1—23; C. Fisković, Splitsko kazalište do sredine 19. stoljeća, Dani hrvatskog kazališta, XIX stoljeće, Split 1979, str. 350, Andrićev portret uz str. 353.
- 2) Ibidem.
- 3) Biljeg od 15 kr.
C. M.

Certifico

Io sottoscritto che il Signor Giuseppe Slade quondam Antonio nativo di Traù dal principio del mese di Ottobre 1853. fino a tutto Marzo 1854. mi ha assistito in molti rilievi Planimetrici, Livellazioni, misurazioni di Cose con esposizione geometrica della medesima e loro estimo dimostrando con comuni conoscenze

in tali operazioni e nelle quali spesso volta gli ho affidato l'intera esecuzione con somma soddisfazione per i risultati. Tanto rilascio a piena verità perchè chiesto dal medesimo

Spalato 10. Aprile 1854

V. Andrich Ingegnere ed Architetto
(mali okrugli pečat V. A. utisnut na crvenom vosku)

- 4) *D. Berić*, 1794. godine Split je dobio prvu bolnicu zahvaljujući braći Ergovac, Slobodna Dalmacija, Split 24. VI 1953, str. 4.
- 5) *D. Kečkemet*, Splitski arhitekti prošlog stoljeća, Slobodna Dalmacija, Split 4. VIII 1951; Isti, Splitski slikari prošlog stoljeća, Slobodna Dalmacija, Split 1. II 1951.
- 6) *D. Kečkemet*, Stara splitska bolnica, Split 1964, str. 28.
- 7) *Ibid*, str. 29.
- 8) *C. Fisković*, Splitski graditelj Vicko Marinović iz doba narodnog preporoda, Hrvatski narodni preporod u Splitu, Split 1894, str. 275.
- 9) *D. Kečkemet*, Vranjic kroz vjekove, Split 1984, str. 106, 177.
- 10) *C. Fisković*, Povodi i odjeci Buličeva umirovljenja 1896, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 79, Split 1986, str. 103—138.
- 11) Dr Emilio Vecchietti. Ingegnere Architetto. Nato a Spalato il 5 Agosto 1830 da Andrea Vecchietti Capitano di porto, e da Anna Andreotti. Nel 1860 prese in moglie Carolina Colautti. Mori 10 Luglio 1901 in Spalato. Studiò il Ginnasio a Spalato, poi Filosofia e Matematica presso l'Università di Padova, ove ottenne nel 1853 il Diploma di Dottore. Studiò il disegno pure a Padova presso l'artista Vincenzo Gazzotto. L'Architettura, Prospettiva, Ornamenti e Plastica, presso l'Accademia di belle arti in Venezia.

Nell'1854 fù nominato Ingegnere Allievo del Ministero, e mandato presso la Direzione Edile di Zara.

Fatti poi gl' esami di Stato, fù traslocato presso la Direzione Edile in Venezia. Nel 1868 fù abilitato all'insegnamento del Disegno per le Scuole Superiori italiane, dal' I. R. Accademia de belle arti in Vienna. Insegnò nelle Scuole Superiori di Spalato (Ginnasio e Reali). Il disegno a mano libera. La calligrafia ornata. La geometria col disegno geometrico. L'Architettura col disegno Architettonico. La geometri descrittiva col disegno di macchine.

Tra le opere eseguite: Chiesa Greco-Orientale di Ragusa, di Bilišane, di Scardona. Chiesa cattolica di Mula, di Valle grande, di Castel Cambj, di Salona, di B. V. di Dobrić Spalato, Campanile di Dobrota, di Gelsa. Istituto dei M. R. Padri della Compagnia di Gesù in Spalato. Istituto delle ancelle della Carità in Lussin piccolo, Convento delle Monache di Spalato. (La Chiesa non venne eseguita secondo il tipo originale). Palazzo Comunale di Ragusa. Palazzo Comunale di Macarsca, Teatro di Ragusa. Teatro di Spalato (per gestioni finanziarie il progetto originale venne modificato).

Posebni listić u rukopisu: *Dujam Srećko Karaman*, Zaslužni Splječani, IV str. 561/1, Muzej grada Splita.

- 12) *F. Bulić*, Ritrovamenti di un'antica chiesa cristiana a Traù nell'a. 1903. Bulletino di archeologia e storia dalmata, Split 1904, tab. III, str. 21.
- 13) Vidi bilješku 11.
- 14) *J. Biankini*, Dr Miho Klaić i don Mijo Pavlinović, Jubilarni broj Narodnog lista, Zadar 1912, str. 3.
- 14a) Vidi sliku Vecchiettija među profesorima Velike Realke u Splitu. Hrvatski narodni preporod u Splitu 1882, Split 1982, str. 60.
- 15) Vidi bilješku 5.
- 16) *N. Duboković*, Gradnja i povijest crkve tvrđave u Jelsi. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 18, Split 1970, str. 124.
- 17) *D. Diana*, Prilog arhitekturi XIX stoljeća u Splitu. Fiskovićev zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21, Split 1980, str. 699.
- 18) *C. Fisković*, Tri ikone u Splitu, Zbornik za likovne umetnosti 11, Novi Sad 1975, str. 235—252.
- 19) *Z. Perković*, Pitanja rekonstrukcije starih dalmatinskih kazališta, Dani hvarskog kazališta XII, Split 1986, str. 430.

- 20) C. Fisković, Spomenici grada Makarske, Makarski zbornik, Makarska 1970, str. 269.
- 21) A. Fazinić, O gradnji župne crkve u Veloj Luci 1846—1848. g. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 25, Split 1985, str. 259.
- 22) Vidi bilješku 16.
- 23) Vidi bilješku 17 i 18.
- 24) Mio carissimo Beppo!

...Io sono rimasto tutti i due mesi a Ragusa, se eccettui pochi giorni che passai in campagna a Canali. Occupato sempre nei lavori pel teatro in certo modo non mi accorsi delle vacanze. Ma ho finito tutto. I dettagli sono riusciti in numero quale mai credevo. Occupano 9 tavole. La descrizione dei lavori è di 20 fogli di carta, e 10 stato di misurazione e fabbisogno di 11 di quei fogli stampati che mi diede il Gecinei. Quante moltipliche, quante somme e divisioni volgentom, »come quei che con lena affanata ecc.« del Dante, al lavoro fatto parmi impossibile tanta pazienza ed assiduità. Or si che posso con cognizione di causa compiangere quei cui toccano simili lavori, e il tuo umore quando sortivi dell'uffizio a Zara dopo aver calcolato si spiega facilmente ... Addio mio caro Beppo a rivederci presto.

Ama

27/10 1857

l'affezionissimo tutto tuo
Miho

- 25) Vidi bilješku 19.
- 26) G. Sabalich, Guida archeologica di Zara, Zadar 1897, str. 78, biljëska.
- 27) Za sada pružam podatke iz pisma koje mi je 6. IV 1987. ljubazno uputio iz Dobrote povijesnik *Gracija Brajković*: »Glede arhitekta Vecchiettia nema nikakvih podataka. Zvonik crkve sv. Eustahija u Dobroti počeo se graditi 1824. god., ali još prije — 13. X 1805 — arhitekt Nikola Foretić i njegov sin Salvatore sklopili su ugovor o dopremanju i obradi korčulanskog kamena za taj zvonik. Zbog nedostatka sredstava, prekinuto je sa gradnjom. Izgradnja je nastavljena mnogo kasnije i to prema nacrtu inženjera Milana Karlovca. Zvonik je završen 1903. god. i to u romaničkom stilu. Druga crkva u Dobroti je također župna, sv. Mateja, i njen zvonik je iz XVIII st. Treća crkva je sv. Petra, u predjelu Ljuta, ali njen zvonik ne odaje nikakvog arhitekta, nego je djelo običnih zidara. A i on je, bez sumnje, kao i crkva, iz XVIII st. U Mulu stara crkva u brdu ima zvonik »alla romana«, koji je izgrađen 1778. godine. Nova župska crkva, Pomćnice Kršćanske, nalazi se uz obalu, na maloj uzvišici, u središtu mjesta. Tloris joj je istokraki križ, a nad pilastrima je osmatrana kupola. Gradila se godinama 1860—1864. po nacrtu arhitekta Splićanina Andrije Perišića. Koštala je 30.000 florina. Pregledao sam, svojevremeno, arhiv crkve sv. Eustahija, kao i čitavu literaturu o toj crkvi, ali nigdje spomena o Vecchiettiu. Bio sam župnik na Mulu, pa ni tamo ne nađoh podatak o njemu.«
- 28) P. Bokun. Freud u Dalmaciji. Slobodna Dalmacija, Split, 1. III 1987. str. 18.
- 29) D. Diana, o. c. (17), str. 699. Nije Rendić, već T. Rosandić učio kod Bilinića.
- 30) S. Muljačić piše da je dvokatnica Perovića podignuta po nacrtu A. Bezića. Hrvatski narodni preporod u Splitu, 1882, Split 1982, str. 116.